

УДК 316:421

Гордієнко Анастасія, Юріна Інна

**ФЕНОМЕН ГЛОБАЛЬНОГО МІСТА:
ПРОБЛЕМИ ПОШУКУ ІДЕНТИЧНОСТІ В СУЧАСНОМУ
МУЛЬТИКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ**

У статті висвітлюються основні аспекти соціокультурного виміру поняття «глобальне місто». Аналізуються проблеми пошуку національної та етнічної ідентичності в мультикультурному просторі глобального міста. Узагальнюються основні чинники стосовно проблеми пошуку ідентичності в контексті сучасних викликів політиці мультикультуралізму.

Ключові слова: глобальне місто, мультикультуралізм, національна ідентичність, етнічна ідентичність, національна держава.

**Gordienko A., Yurina I. 'Global City' Phenomenon:
Search for Identity Problems in Multicultural Space**

The article deals with the main principles of the socio-cultural dimension of «global city.» The authors analyze the problems of national and ethnic identity searching in a multicultural global city space. Paper sums up the problems of identity factor in the context of the modern challenges of multicultural politics.

Key words: global city, multiculturalism, national identity, ethnic identity, national state.

**Гордиенко А., Юрина И. Феномен глобального города:
проблемы поиска идентичности в современном мульти-
культурном пространстве**

В статье освещаются основные аспекты социокультурного измерения понятия «глобальный город». Анализируются проблемы поиска национальной и этнической идентичности в мультикультурном пространстве глобального города. Обобщаются основные факторы относительно проблемы поиска идентичности в контексте современных вызовов политике мультикультурализма.

Ключевые слова: глобальний город, мультикультурализм, национальная идентичность, этническая идентичность, национальное государство.

Необхідність дослідження міста як соціокультурного простору, в якому існує, розвивається та функціонує суспільство, пов'язане з викликами сучасних глобалізаційних та міграційних процесів. Відповідно, поліетнічний вимір міст та регіонів вимагає пошуку шляхів досягнення ефективного міжкультурного діалогу, взаєморозуміння та толерантності. Водночас нині актуалізуються етнокультурні проблеми, пов'язані з пошуком етнічної та національної ідентичності. Народи прагнуть зберегти свою культуру, мову, релігію та традиції. В цьому контексті, саме ідентичність суб'єкта виступає тим маркером, який індивідуалізує або виокремлює особу в мультикультурному середовищі. Поліетнічність суспільства при цьому виступає своєрідним чинником мозаїчного соціального середовища, тоді як мультикультуралізм виступає уособленням етнічного, культурного багатоманіття та ідеології лібералізму, що панує в суспільстві [3].

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття посилення глобалізаційних процесів зумовило виникнення нового типу міста – «глобального міста». Авторство в обґрунтуванні концепції глобального міста більшість науковців визнає за С. Сассен та А. Кінгом. Американська авторка С. Сассен визначає глобальне місто, як постіндустріальний центр, що займає стратегічне становище в системі міжнародних відносин та у світовій економіці за рахунок концентрації функцій управління й контролю, а також спеціалізується в галузі надання професійних бізнес послуг [16].

Концепція глобального міста отримала наукове визначення досить нещодавно, проте теоретичні пошуки та вивчення урбанізаційних процесів розвивались у концепції «світового міста», яке, як вважає Г. Фільваров, є аналогом «глобального міста». Серед зарубіжних вчених, які займалися розробкою та формуванням концепцій світового та глобального міста, варто відзначити А. Кінга, Д. Гимено, Д. Кларка, С. Сассен, П. Тейлора, П. Холла, Дж. Фрідмена. Відповідно, російські та українські вчені, які розробляють проблематику глобальних міст: А. Плешкановская, Н. Слука, Є. Сухарева, А. Макаричев, Г. Фільваров.

Під глобальним містом у широкому сенсі розуміється мегаполіс, який має суттєву світополітичну, світо економічну та внутрішньодержавну значущість і вплив у системі міжнародних відносин з огляду на те, що з ним пов'язано походження та розвиток ключових глобальних процесів сучасності [13, с. 36].

Водночас, глобальне місто – це результат розвитку міського простору, де присутній аномально високий рівень економічної активності, великі потоки інформації, масова мобільність населення тощо. Поряд із цим глобальний простір відрізняється зменшенням емоційних міжособистісних контактів, анонімністю спілкування, дистанціюванням один від одного та індивідуалізмом, диверсифікацією життєвих смислів, загостренням конфліктності, однак, незважаючи на це, готовністю індивідуумів жити в складному соціокультурному середовищі.

«Першопроходець» у розвитку концепції глобального міста С. Сассен аналізує у своїй праці приклади трьох глобальних міст: Нью-Йорка, Лондона та Токію. На думку дослідниці, сучасний розвиток світової економіки відводить найбільшим містам новітню стратегічну роль. Більшість таких міст здавна були центрами міжнародної торгівлі, проте зараз вони набули чотирьох нових характеристик:

1. Вони перетворилися на «командні пункти» – центри управління та формування політики світової економіки.
2. Такі міста є головними центрами розміщення фінансових фірм та компаній надання спеціалізованих послуг, які більше, ніж саме виробництво, впливають на економічний розвиток.
3. Вони є місцями інновацій у новостворених галузях.
4. Ці міста є ринками, на яких купуються, продаються та в різний спосіб обмінюються «продукти» фінансових та сервісних галузей [2].

Також сучасні дослідники до числа глобальних міст зараховують Париж, Лос-Анджелес, Мюнхен, Берлін та Амстердам [16]. Стосовно аналізу кількості глобальних міст у світі, цікавим є дослідження Індексів глобальних міст за 2012 рік (The 2012 Global Cities Index) Міжнародної консалтингової компанії А. Т. Kearney та Дослідницького центру Чиказької ради з міжнародних відносин (The Chicago Council on Global Affairs). Відповідно, перша десятка глобальних міст виглядає таким чином: Нью-Йорк, Лондон, Париж, Токію, Гонконг, Лос-Анджелес,

Чикаго, Сеул, Брюссель та Вашингтон [9]. Стосовно специфіки існування «глобального міста», укладачі індексу також намагаються визначити, як глобальні міста поширюють економічний, політичний та культурний вплив, цінності та ідеї у специфічному просторі урбанізованого середовища. Це свідчить про інтерес до соціокультурних умов міських суспільств, а не лише до їх найвищих економічних показників.

Свою чергою, економічна спроможність та незалежність глобальних міст надає їм можливості реалізувати свій потенціал як самостійних акторів міжнародних угод щодо економічних, культурних, політичних питань тощо. Варто зауважити, що поява глобальних міст – це закономірний процес, який характеризує як економічну, так і соціальну сфери суспільства: в глобальному місті збільшується кількість грошових потоків, велике значення отримує міжнародний розподіл праці.

Глобальні міста конкурують одне з одним, проте водночас являють собою взаємозалежну систему, частково ізольовану від тих країн, де вони розташовані. Зважаючи на це, головна небезпека для сучасних глобальних міст – це втрата зв'язку зі своєю національною державою та втрата національної ідентичності їх мешканцями [13].

У контексті цієї проблематики варто детальніше розглянути питання національної та етнічної ідентичності. У найширшому тлумаченні «ідентичність» означає комплекс внутрішньо групових зв'язків, які виокремлюють цю спільноту з-поміж інших і які є основою для специфічних емоційно-ціннісних орієнтацій.

М. Шульга визначає ідентичність як нерозривний зв'язок особи зі спільнотою, тобто ототожнення людиною себе із певною суспільною групою, вкорінююче в духовному світі особи систему цінностей, ідеалів, норм відповідної спільності, що виявляється як стійке ядро [5].

Сутність етнічної ідентичності необхідно розглядати разом з підходами щодо її тлумачення. Відповідно:

– примордіалістський підхід (Г. Айзек, М. Вебер, У. Коннор, Е. Смітт), етнічна ідентичність трактується як спільність з об'єктивними характеристиками приналежності: території, мови, расового типу, релігії, світогляду;

– інструменталістський (С. Олзак, Дж. Нейгел, Ф. Барт), що виходить з того, що етнічність детермінується ситуаційно;

– конструктивістський (Б. Андерсон, В. Тишков), що пояснює національну та етнічну ідентичності (які виступають головними маркерами етнічності) як сконструйовану реальність, а не як об'єктивну даність;

– теорія етносу (Ю. Бромлей, В. Козлов, С. Арутюнов) має схожість з примордіалізмом. Однак захищає становище, що кожній соціально-економічній формації властивий свій тип етнічної спільності [6].

Таким чином, етнічність у контексті поліетнічного та полікультурного суспільства «глобального міста» потрібно розглядати не просто як апріорний, «примордіальний» добуток індивіда чи групи, але в динамічному зв'язку з соціальними взаєминами та процесами.

Визначення ж національної ідентичності випливає з поняття «нація», під яким розуміється суспільно-політична категорія, що вказує на стосунки народу з певною державою та об'єднує в собі громадян цієї держави. Адже виникнення націй відбувається в результаті тривалих процесів вироблення міжособистісних зв'язків між членами групи, шляхом розвитку соціальної комунікації та мобільності, трансформації політичної системи [1].

Відповідно, для подальшого аналізу необхідно розглянути теорію сучасних дослідників, які, розглянувши розмаїття поглядів щодо співвідношення понять «етнос» та «нація» в генетичному плані та залежно від сучасних політичних процесів, доводять, що найважливішими чинниками етно- та націогенезу є наявність власної етнічної території, добре структурованої політичної еліти й розвиненої самосвідомості, а між нацією (етносом) та державою існує органічний взаємозв'язок, який відтворює рівень розвитку суспільства. З іншого боку, держава має піднятися над етнічною спрямованістю національної ідеї і розглядати її як спільну для всіх етносів на власній території [8].

За таких умов, саме національна ідентичність у глобальному місті вимагає нового виміру. Поряд з цим національну свідомість не потрібно розглядати як суму її етнічних компонентів, адже останні опосередковані в національній свідомості домінантами самоствердження нації – спільним громадянством, територією, національними інтересами, юридичними правами громадян, соціальними нормами, культурними традиціями. Крім того, ще до сьогодні локальна імміграція та проблеми національної ідентич-

ності аналізуються в рамках державного кордону. Проте, безперечно, підвищена міграція та криза національної ідентичності повинні пов'язуватись з низкою процесів, які зараховують до глобалізації.

У цьому контексті «глобальне місто» кидає виклик функціям та повноваженням національної держави. З цих позицій, науковець Є. Сухарева обґрунтовує чинники кризи національної держави, яка містить у собі глобальне місто:

1. Глобалізація міст одночасно призводить до їх уніфікації та, як наслідок, втрати власної національної ідентичності. Якщо вважати, що за своєю внутрішньою сутністю національна ідентичність пов'язує людей, що її визнають у рамках спільного досвіду, основу якого становлять загальні цінності та життєві формули. Саме ця культурна ідентифікація відрізняє індивідів та спільноти один від одного. Побудувати сильне суспільство, головними цінностями якого будуть гроші, дуже проблематично, оскільки доступ до подібних ресурсів має лише певна група осіб, наближена до політичного керівництва країни.

2. Глобальні міста є приймаючими міграційними центрами, звідси виникають суперечності з державою в цілому з питань імплементації міграційного законодавства (оскільки його порушення неминучі) та перенаселення міського середовища (що негативно позначається на державній системі соціального забезпечення та охорони здоров'я).

3. Державі важче управляти глобальними фінансовими потоками, ніж глобальному місту. Звідси виникає необхідність делегування низки владних повноважень від держави до міста як командного пункту, вбудованого в систему глобальної економіки, що часом може викликати відвертий опір з боку державної політичної еліти.

4. Глобальні міста як активний учасник міждержавних відносин деколи орієнтуються на власний зовнішньополітичний курс, відмінний від позиції держави в цілому, що в підсумку призводить до трансформації традиційного розуміння «дипломатії міста». Дипломатія глобального міста це не просто представлення інтересів своєї країни за кордоном, це постійні спроби пошуку додаткових джерел поповнення міських ресурсів і реалізації суто особистих інтересів муніципальних властей. Для підтримки глобального статусу місту необхідно постійно розвиватися,

удосконалювати свою внутрішню інфраструктуру, забезпечувати свої основні виробничі потужності сучасною технікою та висококваліфікованими кадрами. Проте в гонитві за подібною вигодою міська адміністрація часом забуває про можливі негативні наслідки, які в подальшому можуть призвести до загальнодержавної кризи.

5. Глобальні міста відіграють роль посередників між державами, між державою та бізнесом, а також між державою та громадянським суспільством [13].

Таким чином, національна держава та глобальне місто у своїх взаєминах мають низку дискусійних аспектів. Загалом, якщо вже згадані чинники будуть посилюватись, «глобальне місто» завдяки своїй економічній спроможності все менше буде зацікавленим у щільному контролі з боку держави, в той час як держава буде прагнути зберегти контроль над своїм ресурсним центром. Однак, незважаючи на численні дискусії у наукових колах, національні держави все ще залишаються акторами світової політики. Поряд із цим існує альтернативний погляд на проблеми національної та етнічної ідентичності в контексті «глобального міста».

Відповідно, «глобальне місто» визначається як простір, в якому, з одного боку, присутнє «прив'язування» до певних місць, а з іншого – існує специфіка виникнення так званого «транстериторіального простору» [12]. Це твердження зумовлене також тим, що глобальне місто об'єднує місця, які є географічно роз'єднаними, але інтенсивно взаємодіють між собою в економічному (наприклад, транснаціональні корпорації), політичному та культурному вимірах.

Потрібно врахувати, що глобальні міста концентрують як значну частину глобального капіталу, так і зростаючу частку «обділеного» населення (іммігрантів, дискримінованих жінок, національних та етнічних меншин, мешканців несприятливих або закритих кварталів) [12]. Це, своєю чергою, може слугувати конфліктним чинником у суспільстві.

Поряд із цим імміграція порушує проблему «несхожості» з корінними жителями. В результаті – елементи глобальної системи локалізуються. Відбувається географічне «перетасовування» культур, тобто антропологічний вимір глобалізації. Саме тому процеси імміграції повинні розглядатися як центральні аспекти глобалізації поряд з інтернаціоналізацією капіталу.

Цікаво, що науковець А. Макаричев визначає глобальні простори міст як пов'язанні в єдиний внутрішній та зовнішній просторовий розвиток, що визначається як суміш етносів та класів, мозаїка різних соціальних світів, які стикаються у критичних точках [7].

Формування національної ідентичності пов'язано з культурною активністю, руйнуванням замкнутості культур, що є наслідком економічної активності в глобальному місті. Рух потоків імміграції задає тенденцію до зростаючої «расіалізації» праці: процес цей включає як розділ праці між представниками різних етнічних та расових груп, так і соціальну напруженість, яка виникає між цими групами у зв'язку із закріпленням нерівності між ними: прес-тижність, рівень заробітної плати, райони проживання та ін. [11].

Саме тому, виходячи з того, що глобальне місто є за природою поліетнічним та відзначається культурною та етнічною неоднорідністю, проблеми ідентичності в поліетнічному або мультикультурному просторі сучасного глобального міста стають актуальнішими. Адже як етнічні, так і національні процеси найбільш інтенсивно протікають саме у великих міських агломераціях. Інтерес до цієї проблеми проявляється в низці робіт, в яких національна ідентичність актуалізована в дослідженнях з проблеми мультикультурних спільнот (Е. Сміт, В. Кімлика, А. Куроп'ятник та ін.). Водночас, якщо мультикультурна політика реалізується на рівні держави (США, Великобританія, Німеччина), то й визнані глобальні міста, такі як Нью-Йорк, Лос-Анджелес, Лондон, Берлін, Мюнхен, – також піддаються реалізації основних принципів мультикультурної політики.

Отже, відповідно до принципів політики мультикультуралізму, необхідно визнавати культурний плюралізм, який передбачає, що люди різних етнічностей, релігій, рас повинні навчитися жити та взаємодіяти один з одним не відмовляючись від своїх культурних особливостей. Принцип культурної множинності може стати основою державної політики або варіантом м'якої та жорсткої терпимості, проте це вже буде варіацією трактування або моделі мультикультуралізму.

Мультикультурна модель міського простору спирається на визнання права особистості та групи на підтримку власної ідентичності. Тому мультикультуралізм в поданому контексті розглядається як один з можливих шляхів адаптації до наявного поліет-

нічного міського середовища [10]. У цьому сенсі він розуміється як одна з форм стабільної, міської спільноти та одночасно є способом її побудови.

Головна проблема збереження етнокультурної стабільності сучасними національними суспільства полягає у тому, що географія культури доволі швидко змінюється під впливом нових структур імміграції та формування у приймаючих демократичних суспільствах нових етнічних груп та культурних анклавів. Так, на думку відомого соціолога В. Соллерса, тільки за останні десятиліття ХХ століття в етнічній структурі населення, культурна гетерогенність держав змінилась настільки сильно, що предметом дискусій стало саме поняття національної ідентичності [4].

Також для розуміння ідентичності в поліетнічному суспільстві варто враховувати такий соціально-психологічний феномен, як формування у різних груп населення різнорівневих форм ідентичності: національної, етнічної, регіональної, культурної, локально-територіальної.

З цих позицій доречно звернутися до ідей основоположника мультикультуралізму Ч. Тейлора, який виділяє як основні категорії «автономію», «визнання» та саме «ідентичність», як результат визнання іншими «автентичності та оригінальності» особистості. У розумінні Ч. Тейлора мультикультуралізм – це форма самоствердження, це не тільки боротьба індивідів за визнання, але й вимога визнання оригінальності, своєрідності та рівнозначності груп. Для Ч. Тейлора окремі культури являють собою незалежні сутності; будь-який індивід може існувати як частина тієї чи іншої культури [14]. Своєю чергою, Н. Федотова зазначає, що при зміні вже сформованих ідентичностей є три варіанти сценарію розвитку подій:

1. Співвідношення колишніх та знову набутих ідентичностей там, де вони виникають, не стає примноженням їх кількості, а являє собою деякий інтеграл особистості, співтовариства, корпорації або країни. У цьому сенсі важко говорити про мультиідентичність, тоді як мультикультуралізм цілком реальний.

2. Можлива мультиідентичність, але вона становить сутність проблеми ідентичності (С. Хантінгтон).

3. Формується мультиідентичність, але цим проблема ідентичності не порушується. Іноді ця позиція доводиться до твердження, що ідентичність сьогодні не має значення [15, с. 78–79].

Таким чином, ідентичність й сьогодні пов'язана з діяльністю держави, яка у реальній політиці втілює одне або інше її трактування, намагається поєднати своє розуміння з практикою. Сама ідентичність має проблеми не внаслідок дебатів щодо її тематики, а у зв'язку з грандіозними змінами у світі загалом. Політика держави повинна сприймати зміни як виклик, на який може бути знайдена відповідь.

Поряд із цим існує погляд на проблеми національної та етнічної ідентичності в контексті «глобального міста», за якою сучасні цивілізації не стирають національно-етнічних відмінностей, та навіть урбанізоване місто, яке набуває характеру глобального міста, з іншим ритмом життя, з іншим ставленням до життєдіяльності людини, проте, зберігає відмінності національно-культурного порядку. Саме вони впливають на функції міста та характеристики його соціо- та етнокультурного простору. У сучасній міській культурі зберігаються традиційні елементи, що складаються на національно-етнічному ґрунті та з'єднуються етнічними та національними ідентичностями [10].

Отже, у глобальному місті феномен етнічності як об'єднуючий початок етнічної спільності виступає системоутворюючим чинником ідентичності, який дозволяє людям позиціонувати себе щодо інших спільнот та на основі якого формується можливість збереження та розширення як окремої етнічної спільності, так і мультикультурного простору, в цілому.

Збереження і відтворення етнічної цілісності в поліетнічному просторі є перспективою для розвитку сучасного урбанізованого світу. В цьому випадку саме політика мультикультуралізму стає детермінантою розвитку та функціонування суспільства. У мультикультурному просторі глобального міста людина неминуче стикається з проблемою соціального самопочуття, що викликає необхідність його звернення до етнокультурних відмінностей, а як наслідок – захисту плюралізму у суспільстві.

Дослідження проблем етнічної та національної ідентичності через мультикультурний простір глобального міста дозволяє діяти таких висновків:

Концепція «глобального міста» відповідає сучасним світовим реаліям. Глобальні міста по всьому світі – це простори, в яких складний та багатоаспектний процес глобалізації набуває конкретних, локалізованих форм. Глобальне місто з'явилося завдяки

цілеспрямованому розвитку низки видів діяльності – політичної, економічної, культурної. Цей простір характеризується новими видами відносин серед соціальних верств (підвищується різниця між багатими та бідними) та посилюються проблеми ідентичності як етнічної, так і національної.

Глобальне місто зазнає багатьох соціальних змін внаслідок глобалізаційних та міграційних процесів. Це, своєю чергою, зумовлює поліетнічний та мультикультурний характер суспільства. За цих умов загострюються пошуки національної та етнічної ідентичності суб'єкта. Поряд з цим феномен національної ідентичності зазнає змін у зв'язку із невизначеним співвідношенням функцій глобального міста та національної держави.

Безперечно, мультикультурний простір глобального міста вимагає регуляції етнокультурних та національних процесів. З цих позицій, політика мультикультуралізму дозволяє зберегти самобутність культур та етносів та створює перешкоди для процесів уніфікації, стирання культур, які характерні для урбанізованого середовища. Політика мультикультуралізму має специфіку залежно від умов, інтенсивності застосування. Однак глобальне місто як новий вимір сучасного міського простору в майбутньому буде тільки поширюватись. Виходячи з цього, проблема врегулювання міжкультурних відносин не зникне.

Узагальнюючи, необхідно зазначити, що, незважаючи на суперечливі прояви етнокультурного розвитку, сучасний мультикультурний простір глобального міста має позитивну динаміку розвитку етнічності. Потрібно враховувати, що традиційний образ життя не може бути повністю перенесений до реальності урбанізованого середовища та культури. За цих умов пошуки етнічної та національної ідентичності повинні спрямовуватися на забезпечення цілісної основи існування ідентичності.

Література:

1. Бабак І. Феноменологія національної та етнічної ідентичності в контексті розвитку самосвідомості особистості / І. Бабак // 36. наук. праць Рівненського державного гуманітарного університету. – 2012. – Вип. 2. – С. 9–17.
2. Гіденс Е. Соціологія / Ентоні Гіденс ; наук. ред. О. Іващенко; [пер. з англ. В. Шовкун, А. Олійник]. – К. : Основи, 1999. – 726 с.
3. Куропятник А. Мультикультуралізм: идеология и политика социальной стабильности полиэтнических обществ / А. Куропятник //

Журнал социологии и социальной антропологии. – 2000. – Том III. – № 2. – С. 53–66 [Электронный ресурс]. – Режим доступа до ресурсу : <http://www.old.jourssa.ru/2000/2/2bKuropyatnik.pdf>.

4. Куропятник А. Проблема идентичности в мультикультуральных и полиэтнических обществах [Электронный ресурс] / А. Куропятник // Портал Сибирь и сибирская идентичность [Электронный ресурс]. – Режим доступа до ресурсу : <http://sibident.narod.ru/text/kuropyatnik2.doc>.

5. Ляпіна Л. А. Феномен етнічності: характеристика основних концепцій / Л. А. Ляпіна // Наукові праці: Видання ЧДУ імені Петра Могили. – 2007. – Вип. 56. – С. 94–96.

6. Мазур Л. Співвідношення етнічної і національної ідентичності / Л. Мазур // Гілея. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки : Наук. вісник : зб. наук. праць / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Українська АН. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. – Вип. 48. – С. 600–609.

7. Макарычев А. С. Глобальное и локальное: меняющаяся роль государства в управлении пространственным развитием / А. С. Марарычев // Политическая наука: Институт научной информации по общественным наукам РАН (Москва). – 2003. – № 3. – С. 8–27.

8. Наулко В. І. Етнонаціональні процеси в Україні: історія та сучасність / В. І. Наулко. – К. : Голов. спеціаліз. ред. літ. мовами нац. меншин України. – 2001. – 424 с.

9. Офіційний сайт експертно-аналітичного центру гуманітарних технологій [Електронний ресурс]. – Режим доступа до ресурсу : <http://gtmarket.ru/news/2012/04/04/4268>.

10. Ревина Е. В. Мультикультурный город как пространство национальной идентичности: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. филос. : спец. 09.00.13 «Религиоведение, философская антропология, и философия культуры» / Е. В. Ревина. – Ставрополь, 2009. – 23 с.

11. Сассен С. Глобальный город: введение понятия / С. Сассен // Глобальный город: теория и реальность / под ред. Н. А. Слуки. – М. : ООО «Аванглион», 2007. – С. 9–27.

12. Слука Н. А. Эволюция концепции «мировых городов» / Н. А. Слука // «Региональные исследования». – 2005. – № 3 [Электронный ресурс]. – Режим доступа до ресурсу : <http://www.shu.ru/old/pages/magazin/n05/sluka.pdf>.

13. Сухарева Е. Проблемы взаимоотношения глобального города и национального государства / Е. Сухарева // Научно-аналитический журнал Обозреватель – Observer. – 2011. – № 12. – С. 36–41.

14. Тейлор Ч. Мультикультуралізм і «політика визнання» / Ч. Тейлор / [пер. з англ.]. – К. : Альтерпрес, 2004. – 172 с.

15. Федотова Н. Н. Мультикультурализм и политика развития / Н. Н. Федотова // Журн. социологии и социальной антропологии. – 2006. – Т. 9. – № 3. – С. 75–92.

16. Фильваров Г. Глобальные города – новая ступень урбанизации мира / Г. Фильваров, А. Плешкановская // Сборник статей Института Урбанистики: Киев. – 2009. – С. 27–41.

17. Sassen S. The Global City. New York, London, Tokyo. – Princeton: U.P., 2001. – 441 p.